

فقه بی‌خانمان یا توقف؟

بررسی توصیه فقیه‌ی برای مبادله با طلا و نقره به جای پول



داوود حشمتی

گزارشگر هم‌میهن

در شهرستان طالقان ایران، جماعتی زندگی می‌کنند که به آنها مکتب «توقف» گفته می‌شود. آنها در عصر پیش از انقلاب صنعتی باقی ماندند و منتظر ظهور منجی هستند. از آب و برق لوله‌کشی استفاده نمی‌کنند و لوازم برقی و مکانیکی مانند خودرو ندارند. تا حد ممکن تلاش می‌کنند از مظاهر تمدن (که اساساً بعد از انقلاب صنعتی اول) ایجاد‌شد، دوری کنند. نمونه‌دیگری از آنها، جماعتی با عنوان «آمیش‌ها» هستند که مسیحیان معتقدی هستند. این دسته در ایالت پنسیلوانیا در آمریکا زندگی می‌کنند و از مظاهر تمدن دوری می‌کنند. برخی از آمیش‌ها هم اگر چه از برق استفاده می‌کنند، اما از وسایل مدرن مانند خودرو و موبایل دوری می‌کنند، با این حال همه آنها به ظاهر پول را به‌عنوان یکی از اختراعات بشری که توانسته به مردم در دلدوست کمک کند، قبول دارند.

با این وجود شاهد هستیم نسخه‌هایی که برخی از فقها برای اقتصاد امروز می‌پیچند، نوعی رجعت عجیب به گذشته است که حتی آمیش‌ها و مکتب توقف را هم رد کردند. در همین رابطه می‌توان به توصیه آیت‌الله محسن اراکی برای جایگزینی طلا و نقره به‌عنوان «واسطه‌های مالی» در اقتصاد اشاره کرد. این توصیه‌ها این سوال را ایجاد می‌کند که آیا برخی از فقها اساساً با دنیای جدید و انقلاب‌های صنعتی آشنا هستند و عاملان‌ه از آن عبور می‌کنند؟ یا آنکه نگرش فقهی آنها از پویایی بر خوردار نیست؟ اما سوال اصلی این است: در جامعه معاصر، فقه سنتی که کسانی چون آیت‌الله اراکی و حتی آملی لا‌رجانسی آن را نمایندگی می‌کنند، می‌تواند برای مشکلات جامعه امروز حرفی برای گفتن داشته باشد؟ یا آنکه به‌مانند توصیه به طب سنتی‌ریال تنها راه حل را «رجعت به گذشته» می‌داند؟

▼ تورم با طلا کنترل می‌شود

به‌طور خلاصه بحث آیت‌الله اراکی این است که «پول کاغذی» فاقد پشتوانه است و ارزش ذاتی ندارد. این پول از نظر اسلام مردود است. اما طلا و نقره ارزش ذاتی دارند و باید از آنها برای معامله استفاده شود. همچنین تاکید دارند که اگر این کار انجام شود مشکل تورم و اقتصاد حل می‌شود. او گفته است: «تورمی که امروز در جامعه شاهد هستیم ناشی از افزایش تقاضا و عدم عرضه نیست بلکه ناشی از افزایش اعتباری بودن پول و عدم ارزش حقیقی پول است. اعتقاد ما بر این است که پول طلا و نقره امکان حل مشکلات را دارد و به اقتصاددانان پیشنهاد دادیم که راجع به این موضوع بحث و بررسی دقیق و فنی داشته باشند. ایشان حتی معتقد است که «ضرب سکه طلا» خیانت است: «خیانتی که به سرمایه‌های این مملکت می‌شود ضرب سکه‌های طلا است چرا که سکه‌های طلا در خانه‌ها انبار شده و هیچ مشکلی از جامعه را رفع نمی‌کند.» این تنها نکته‌ای نیست که از آیت‌الله اراکی عجیب به نظر می‌رسد. او سال‌ها قبل هم در مورد «فقه شهر و شهرنشینی» و «فقه بلندمرتبه‌سازی» هم حرف زده بود. از نگاه برخی اساساً اینکه آیت‌الله اراکی در یک جمع چه حرفی زده، اهمیت پرداختن ندارد. اما این افراد توجه نمی‌کنند که ایشان عضو شورای عالی حوزه‌های علمیه کشور و همچنین عضو مجلس خبرگان رهبری است. به علاوه این سخنان را در همایش «اقتصاد اسلامی در مواجهه با چالش‌های اساسی اقتصاد ایران» بر زبان آورده است. لذا بیشتر از آنکه تفکرات ما برای مسئولان در دولت و حکومت اهمیت داشته باشند، نگاه کسانی چون آیت‌الله اراکی است که مهم است.

▼ فقه و ثبت رسمی معاملات

گذشته از اظهار نظر آیت‌الله اراکی، این اولین بار نیست با مدلی از تفکر فقهی روبه‌رو می‌شویم که مشخصاً در مخالفت با دولت مدرن و عصر «دولت-ملت» می‌ایستد. نمونه‌زدیکنر آن به لحاظ زمانی، طرح الزام به ثبت رسمی معاملات است که تیرامه سال گذشته رهبری در دیدار با اعضای قوه قضائیه ضمن تاکید بر اینکه «معاملات غیررسمی اصولاً غیر معقول و انحرافی بزرگ فساد» معرفی می‌شود، به آن می‌انگونه اشاره می‌کنند: «باید از اینگونه معاملات سلب اعتبار شود و اگر

هم از دیدگاه شورای نگهبان به‌مصوبه مجلس ایرادی هست، مصلحت قطعی کشور و نظام، تصویب نهایی این قانون است.» این طرحی بود که مجلس آن را تصویب کرده و شورای نگهبان به این دلیل که فقه شریاطی را برای معاملات در نظر دارد که در میان آنها «الزام به ثبت رسمی معاملات جزو شروط فقهی نیست» آن را رد کرده بود. با اصرار مجلس بر نظر خود این طرح به مجمع تشخیص مصلحت نظام رفت. در همین زمینه با طرح انتقاداتی به مجمع آملی لا‌رجانی در ابتدای درس خارج فقه و اصول خود به منتقدان پاسخ تندی داد. در آن پاسخ تاکید می‌کرد که عده‌ای از طلاب به رهبری نامه نوشتند و توضیح دادند که ۱۴۰۰ سال است فقه اسلامی شروط معامله را تعیین کرده و حالاً نمی‌شود آن را کنار گذاشت.

این همان نقطه کلیدی ماجراست. از نگاه آنها راه حل همان است که در تمام این سال‌ها فقه بر آن تاکید داشته است.

▼ فقه بی‌خانمان

علی اشرف‌فنجی، کارشناسی ارشد تاریخ اسلام (دانشگاه شهید بهشتی)، و طلبه و مدرس حوزه علمیه قم درباره تفاوت این نوع از فقه معتقد است که آن را باید «فقه بی‌خانمان» خواند: «شبیه‌علم (Pseudoscience) پدیده جدیدی نیست و همواره طالب خود را داشته و خواهد داشت. اینکه بدون اعتنا به روش‌های مرسوم در یک رشته و علم، از یافته‌ها و استنباط‌های جدید مثل خودداری از آشپزخانه اوپن یا آپارتمان‌نشینی سخن بگوییم همین شبه‌علم است. من این گونه رویکردهای حوزوی را «فقه بی‌خانمان» می‌نامم.» به اعتقاد او این نوع تفکر می‌تواند برای امورات جاری مردم اختلال ایجاد کند: «در دهه چهل و پنجاه هم برخی روحانیون فعال سیاسی، از این سخنان می‌زدند و قائل به شیمی، ریاضی و فیزیک اسلامی بودند، ولی حتی از طرف علمای سنتی هم مورد پذیرش قرار نگرفتند. این رویکرد حتی در جریان نوگرا هم نتوانسته جایی برای خودش پیدا کند. علاوه بر این چون با واقعیت‌های علمی و عینی هم‌خوانی ندارد، مورد اقبال ذائقه عمومی مشرعی‌ن هم قرار نمی‌گیرد. دلشلی هم این است که علاوه بر روش مند نباشد، در دایره مباحث عرفی مداخله می‌کند و منجر به اخلال در زندگی مردم و سسر و حرج و مشقت می‌شود.» سوال مهم این است که آیا فقه سنتی که در مقابل مدرنیته هم تادی مقاومت دارد، در کنار این تفکر می‌تواند قرار بگیرد؟ آقای فتحی در این باره گفته است که حتی فقه سنتی هم چنین رویکردی ندارد: «بر پول‌ماتیک این رویکردها به‌ظاهر مقاومت در برابر جریان مدرنیته است، ولی این حد از مقاومت حتی در جریان اصلی فقه هم دیگر مقبول نیست، بلکه ما زمانی فی‌المثل مرحوم آیت‌الله شیخ عبدالکریم حائری‌زدی را داشتیم که حدود یک قرن قبل فتوا می‌داد که استفاده از کارد و چنگال چون تشبه به قمار است پس مثل کراوات اشکال دارد (استفادات مرحوم حائری‌زدی، ص ۴۸۹)، اما خب این رویکردها دیگر در جریان سنتی هم متداول نیست.»

▼ تقابل با دنیای مدرن

بیباید یکدفعه دیگر مرور کنیم، این تفکر معتقد است برای حل مشکلات اقتصادی باید از طلا و نقره استفاده کرد و یا در معاملات به همان شاهدانی که فقه سنتی گفته، اکتفا کرد. به نظر می‌رسید این تفکر مانند مکتب «توقف در طالقان» پیشرفت‌های بشری را تا عصر انقلاب صنعتی اول و ماشین بخار پذیرفته و از آن پیشتر نمی‌آیند. درحالی که پس از آن انقلاب صنعتی دوم (فراگیر شدن برق) انقلاب صنعتی سوم (اینترنت) را گذراندیم و حالاً مدتی است وارد عصر انقلاب صنعتی چهارم شدیم. عصری که در آن ماشین «فکر» می‌کند حتی طرف مشورت انسان قرار می‌گیرد. عصری که هوش مصنوعی در آن توانایی یادگیری دارد. در چنین زمانه و دورانی که بلاچین، خودشان را حتی به دولت‌ها تحمیل کردند، توصیه برای بازگشت و مبادله از طریق طلا و نقره با کدام منطق صورت می‌گیرد؟ با منطق این تفکر برای معامله‌های کلان چگونه باید طلا حمل و نقل کرد؟ مهمتر از آن دولت چگونه تراکنش‌ها را کنترل کند و با گرفتن مالیات امورات ملت را بگیرداند؟ واضح است که باید به این تفکر پرداخته شود. خصوصاً آنکه در میان ورودی‌های اخیر مجلس از تهران شاهد حضور کسانی هستیم که به این تفکر معتقدند، وجه مشترک همه این افراد در یک چیز است: «رجعت به گذشته.» آنها تلاش می‌کنند چرخ حرکت جامعه را متوقف کنند و آن را به عقب بازگردانند. در مورد آنها و پیوندشان با نمایندگان رای‌دهنده به مجلس بیشتر خواهیم نوشت.

استعفای ژنرال ناکام

رئیس سرویس اطلاعات نظامی اسرائیل کنار رفت



محسن صالحی‌خواه

گزارشگر هم‌میهن

رئیس سرویس اطلاعات نظامی اسرائیل استعفا داد. این خبری بود که روز گذشته، روزنامه یدیعوت آحارونوت منتشر کرد. براساس اطلاعات این رسانه عبری، حلیوا اولین مقام بلندپایه رژیم تل‌آویواست که پس از عملیات ۷ اکتبر و آغاز جنگ غزه، مسئولیت ناکامی اطلاعاتی در این واقعه را پذیرفته و از سمت خود استعفا می‌دهد. به گزارش خبرگزاری «سما» فلسطین در نامه استعفای حلیوا آمده است: «شکست ۷ اکتبر من را از آرزای می‌دهد و در این شرایط نمی‌توانم به وظایف خود ادامه دهم.» آسوشیتدپرس نیز در این باره نوشت: «حلیوا مدت کوتاهی پس از حمله ماه اکتبر گفت که به‌خاطر جلوگیری نکردن از حمله مقصر است.» شبکه تلویزیونی آی ۲۴ اسرائیل گزارش داده است که حلیوا طی هفته‌های آینده و پس از مشخص شدن تکلیف جانشین او، از مسئولیت کنار خواهد رفت. ارتش رژیم صهیونیستی نیز در بیانیه‌ای کوتاه اعلام کرد: «سرلشکر آهارون حلیوا، رئیس بخش اطلاعات، با هماهنگی رئیس ستاد کل نیروهای مسلح، به‌خاطر مسئولیت فرماندهی خود نسبت به حوادث ۷ اکتبر، خواستار کناره‌گیری از سمت خود شد.»

▼ ناکامی‌های ژنرال

اسرائیل سه سرویس اطلاعاتی مجزا دارد که حیطه ماموریتی هر کدام مشخص است؛ موساد از آنس اطلاعات خارجی، ششین پت، سرویس اطلاعات و امنیت داخلی و آمان، سرویس

اطلاعات نظامی این رژیم است. موفقیت حماس در شکستن مرزهای سرزمین‌های اشغالی در ۷ اکتبر، پیش از آنکه به‌عنوان یک شکست نظامی مورد بررسی قرار بگیرد، تحت عنوان شکست سنگین اطلاعاتی برای اسرائیل ارزیابی شد. چراکه حماس نسبت به اسرائیل توانایی نظامی بسیار کم‌تری دارد و مشخص بود که این حمله نظامی محدود بوده و به سرعت پایان خواهد یافت؛ به همین دلیل، عدم کشف این عملیات از سوی سرویس‌های اطلاعاتی اسرائیل، اهمیت بیشتری نسبت به وجه نظامی آن داشت. آهارون حلیوا، به‌عنوان رئیس سرویس آمان یکی از مقامات اطلاعاتی اسرائیل، درباره این شکست بزرگ مسئولیت داشته است.

الجزیره انگلیسی در گزارشی در این باره مطرح کرد که احتمالاً علاوه بر شکست اطلاعاتی ۷ اکتبر، ارائه تحلیل‌های غلط درباره پاسخ ایران به حمله اسرائیل به کنسولگری دمشق نیز در این کناره‌گیری مؤثر بوده است. یوسی ملکیرگ، استاد روابط بین‌الملل و پژوهشگر اندیشکده چتم‌هاوس انگلیس درباره علت این استعفا به الجزیره گفت: «فشار بر حلیوا بسیار زیاد بود. نتهت‌ها به‌خاطر ناکامی‌های ۷ اکتبر، بلکه به‌خاطر ناکامی در ارزیابی پاسخ ایران به حمله اسرائیل به کنسولگری ایران در دمشق، سپاه پاسداران در یک عملیات ترکیبی موشکی-پهپادی تحت عنوان «وعده صادق»، نقاطی از سرزمین‌های اشغالی را مورد هدف قرار داد. برآورد رسانه‌ها حاکی از این است که اسرائیلی‌ها انتظار این حجم از اقدام نظامی را نداشتند. آی ۲۴ اسرائیل نیز بدون برقراری ارتباط بین این استعفا و پاسخ ایران، نوشت: «این تصمیم در بحبوحه تنش بین اسرائیل و ایران، پس از یکسری حملات متقابل اتخاذ شده است.»

▼ استقبال رهبر مخالفان نتانیاهو

این استعفا با استقبال یائیر لاپید، نخست‌وزیر

کشور تصمیم گرفته‌ایم که ظرفیت‌های دوجانبه در عرصه‌های سیاسی، اقتصادی و فرهنگی را ارتقاء دهیم. رئیسی با اشاره به مواضع مشترک تهران و اسلام‌آباد در زمینه مبارزه با تروریسم، جرایم سازمان‌یافته، مواد مخدر و همچنین انواع ناامنی‌های تهدیدکننده دو کشور و منطقه، بیان کرد: این نگاه مشترک مبتنی بر دفاع از حقوق بشر محور همکاری‌های دوجانبه، منطقه‌ای و بین‌المللی دو کشور است.» رئیس‌جمهوری ایران از ارتقاء ۱۰ میلیارد دلاری سطح همکاری‌ها هم سخن گفت: «در نشست هیئت‌های عالی‌رتبه ایران و پاکستان تصمیم گرفتیم برای ارتقای سطح تعاملات تجاری و اقتصادی در گام اول مبادلات تجاری را به میزان ۱۰ میلیارد دلار افزایش دهیم.» رئیسی درباره افتتاح بازار مرزی هم ابراز امیدواری کرد که در این جهت گام‌های مؤثری برداشته شود. او در پایان اعلام آمادگی کرد که ایران تجربیاتی که در دوران تحریم‌ها به دست آورده را به پاکستان ارائه کند.

▼ تشکر شهباز شریف از رهبر انقلاب

شهباز شریف، نخست‌وزیر پاکستان هم در این نشست گفت: «ما مقامات ایران و پاکستان درخصوص وضعیت مردم کشی در غزه گفت‌وگو کردیم و این عمل اسرائیل را محکوم می‌کنیم. ما از کشورهای جهان می‌خواهیم این عمل نظامی اسرائیل را به پایان برسانند و یک راه حل عادلانه درخصوص مسئله فلسطین لازم است. پاکستان درخصوص تشکیل یک ریاست آزاد فلسطینی با ایران همکاری می‌کند تا قدس پایتخت فلسطین شود.» او همچنین بیان کرد: «من از رهبر ایران تشکر می‌کنم که پشتیبانی از مردم کشمیر دارند و حق آزادی خواهی ایشان را در نظر داشتند. بعد از انتخاب دولت جدید پاکستان برای اولین‌بار است که یک مقام عالی‌رتبه به کشور ما می‌آید و این موجب افتخار ماست؛ چشم ما روشن و دل ما شاد.»

همچنین سیدابراهیم رئیسی در ادامه برنامه‌های سفر رسمی به پاکستان، در دیدار سردار ایاز صادق، رئیس مجلس ملی پاکستان، با اظهار امیدواری نسبت به اینکه این سفر گامی در جهت توسعه روابط باشد، نقش مجالس دو کشور را در تسهیل و تسریع ارتقای روابط فی‌مابین مهم و مؤثر عنوان کرد. او با بیان اینکه در برابر دشمنی‌های دشمنان دو راه تسلیم یا مقاومت وجود دارد، افزود: «در فلسطین نیز عده‌ای راه سازش را در پیش گرفتند و عده‌ای راه مقاومت که هزینه سازش به مراتب از مقاومت بیشتر است. جمهوری اسلامی ایران از سویی دیپلماسی و میز مذاکره را ترک نکرد و از سوی دیگر در برابر فشارها و تحریم‌های آمریکایی‌ها هزینه مقاومت و ایستادگی را برگزید و از حقوق خود کوتاه نیامد، در نتیجه امروز شاهد رشد ۶ درصدی اقتصاد ایران هستیم و مقامات رسمی

روابط تهران و اسلام‌آباد از لحاظ سیاسی، یک رابطه راهبردی محسوب می‌شود. پاکستان حافظ منافع ایران در ایالات متحده آمریکاست و در صورت نیاز، می‌تواند از ظرفیت میانجی‌گری خود استفاده کند. البته تمایل به استفاده از این ظرفیت به حسنه بودن رابطه دولت مستقر در پاکستان با ایران ارتباط دارد. اما این مساله بی‌سابقه نیست. پیش از این در دوران دونالد ترامپ، عمران خان نخست‌وزیر وقت پاکستان از تمایل خود و همچنین درخواست رئیس‌جمهور آمریکا برای میانجی‌گری بین تهران و واشینگتن خبر داده بود. در صورتی که در تهران تمایلی به این امر وجود داشته باشد، اسلام‌آباد نیز مانند مسقط، توانایی انجام آن را دارد. اسلام‌آباد به رغم این که متحد آمریکا در منطقه محسوب می‌شود، در میان کشورهایی بود که حمله اسرائیل به کنسولگری دمشق را محکوم کرد. با توجه به تمام این شرایط، سفر ابراهیم رئیسی به اسلام‌آباد، بسیار مهم است.

▼ رابطه ایران و پاکستان فراتر از همسایگی

پس از این تحولات روز گذشته سیدابراهیم رئیسی به اسلام‌آباد رفت و در فرودگاه مورد استقبال وزیر مسکن پاکستان قرار گرفت. او در بدو ورود با محمد اسحاق‌دار، وزیر خارجه این کشور، به گفت‌وگو پرداخت و روابط دو کشور را فراتر از همسایگی صرف و متکی بر برادری و روابط قلبی عمیق و تاریخی توصیف کرد و گفت که «صهیونیست‌ها از اختلافات میان کشورهای اسلامی سوءاستفاده می‌کنند، لذا در برابر راهبرد دشمن برای تداوم اختلاف میان امت اسلامی، راهبرد ما وحدت است.» وزیر خارجه پاکستان هم در این دیدار از ضرورت وحدت میان کشورهای اسلامی سخن گفت و بیان کرد: «امت اسلامی به رهبرانی همچون رهبر جمهوری اسلامی ایران نیاز دارد».

▼ محکومیت سکوت نهادهای بین‌المللی در جنگ غزه

ابراهیم رئیسی در ادامه در نشست مشترک مطبوعاتی با شهباز شریف، نخست‌وزیر پاکستان شرکت کرد. او در این نشست از رویکرد سازمان‌های بین‌المللی در برابر جنگ غزه انتقاد کرد و گفت: «آنچه امروز تمام دنیا را غصه‌دار کرده ناکارآمدی سازمان‌های بین‌المللی به‌ظاهر مدافع حقوق بشر از جمله سازمان ملل و شورای امنیت در مقابل جنایات رژیم صهیونیستی بر علیه مردم مظلوم غزه با حمایت آمریکا و کشورهای غربی است و ما معتقدیم موضع بحق مردم ایران و پاکستان و امت اسلامی بلکه همه ملت‌های آزاداندیش در حمایت از مردم مظلوم فلسطین در مسیر حق طلبی و عدالت خواهی و همچنین ایستادگی و مقاومت فلسطینیان مظلوم جواب خواهد داد و حتماً هزینه‌ساز نظم عادلانه جهانی خواهد بود.» او همچنین مطرح کرد که در نشست هیئت‌های عالی‌رتبه دو